

θρώπων λόγος. Ἔστι δὲ καὶ ἄλλος καὶ τοῖς ἄλλοις ζῳοῖς κοινός, ὅτι τὸ πλείους μιᾶ προσιέναι, ἢ τὸ ἀνάπαλιν, κωλύει τὸ μετ' ἐλευθερίας ἀπολαύειν τῆς ἡδονῆς, ὡσπερ ὅταν προσιόν τι ζῳον σιτίῳ ὑπ' ἄλλου κωλύοιτο ζῳοῦ ἀρπάζοντος. Ἀλλὰ πρὸς μὲν τὸ μίαν γυναῖκα μὴ δεῖν ὑπ' ἀνδρῶν
 6 πλειόνων γινώσκεισθαι, ἐκάτερος λόγος συνέργει· πρὸς δὲ τὸ ἓνα ἄνδρα μὴ πλείους γινώσκειν γυναῖκας, ὁ δεύτερος μόνον λόγος καὶ κοινός, ὁ δὲ
 f. 120 ἴδιος οὐδὲν προσιέσθαι· | οὐ γὰρ τότε τὸ περὶ τοῦ τέκνου κωλύεται θάρρος, ἀλλ' ἢ ἐλευθερία τῇ γυναικὶ ἀναιρεῖται, ἐνὸς πλείοσι προσιόντος γυναιξίν. Καὶ ἐπεὶ τὸ περὶ τῶν τέκνων θαρρεῖν προηγούμενον ἔστιν τῶν ἐν τῷ
 10 γάμῳ ζητουμένων καλῶν, οὐδεὶς νόμος ἢ ἔθος ἀνθρώπινον συγχωρεῖ μίαν εἶναι πλειόνων γυναῖκα, ὥστε μηδὲ διὰ τὴν στείρωσιν ἐξεῖναι τὴν συνάφειαν διαλύεσθαι.

Ἐντεῦθεν ἔστι τὸ ἐν τῇ Γενέσει· „Καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς σάρκα μίαν“. Διὰ τούτων ἀποκλείεται τὸ πονηρὸν ἔθος τῶν ἐχόντων πλείους
 15 γυναῖκας, καὶ ἢ τοῦ Πλάτωνος δόξα περὶ τοῦ τὰς γυναῖκας δεῖν εἶναι κοινάς. Ὅπερ ἠκολούθησεν ἐν τῇ καινῇ Νικόλαος, εἰς τῶν ἑπτὰ διακόνων, ἐξ οὗ οἱ Νικολαῖται.

20 **CXXV.** — Ὅτι ἐν τοῖς συγγενέσιν, οὐ δεῖ γίνεσθαι συνοικέσιον.

Ἐπεὶ γὰρ τὰ συγγενῆ διὰ τὸ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς εἶναι ὀφείλουσιν ἑαυτὰ ὡς ἐν λογίζεσθαι πρόσωπον, τοῦ δύνασθαι συνοικεῖν ἀλλήλοις ἐκβάλλονται, ἴν' ἑαυτὰ ἐν ὄντα διὰ τούτου ἐπιγινώσκωσι καὶ θερμότερον οὕτω φιλῶσιν ἀλληλα.

25 Ἐτι, τὰ ἐκ τοῦ γάμου αἰσχύνην ἔχει τινὰ φύσει, καὶ ἐκωλύοντ' ἂν ἐν ἐκείνοις, οἷς διὰ τὴν τοῦ αἵματος συνάφειαν αἰδῶς ἐξ ἀλλήλων ὀφείλεται.

Ἐτι, εἶπετ' ἂν ἐντεῦθεν σφοδροτάτη χρῆσις τῶν ἡδονῶν ἐκ νεότητος διὰ τὴν ἐκ παίδων συνήθειαν πρὸς ἀλλήλους τῶν συγγενῶν.

30 Ἐτι, ἐξεδέδοντο οἱ ἄνθρωποι ταῖς ἡδοναῖς, πολλαπλασιαζομένου τοῦ ἔρωτος ἐκ τε τῆς κατὰ τὴν ἀρχὴν κοινωνίας καὶ τῆς συναφείας, καὶ ἦν ἂν τοῦτο φθορὰ τῆς φρονήσεως καὶ τῶν ἀγαθῶν ἡθῶν ἐν ἀνθρώποις.

Ἐτι, νῦν πολλαπλασιάζεται ἡ φιλία ἐκ πλείονος τῶν ἀνθρώπων κοινωνίας, ἐξωτερικῶν προσώπων διὰ γάμου συναγομένων.

35 **CXXVI.** — Ὅτι ἡ σαρκικὴ μίξις οὐκ ἔστι καθ' ἑαυτὴν κακὴ.

Τὸ γὰρ κατὰ λόγον χρῆσθαι τῇ σαρκικῇ μίξει καὶ νόμον οὐκ ἔστιν ἀμάρτημα· ὁ γὰρ τέλος ἐστὶ μερῶν τινῶν φυσικῶν οὐκ ἔστιν ἀμάρτημα, οὔτε αἱ φυσικαὶ ῥοπαὶ πρὸς τὸ καθ' αὐτὸ κακὸν δύνανται εἶναι, ἐγγεγεννημένοι τοῖς πράγμασιν ἐκ Θεοῦ, ἀλλ' ἢ παρὰ λόγον καὶ νόμον χρῆσις
 40 ἔστι κακὴ καὶ ἀμαρτία.

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ· „Ἡ γυνή, ἐὰν γήμη, οὐχ ἥμαρτεν“. Ἐκβάλλεται καὶ ἡ αἵρεσις τῶν λεγόντων πᾶσαν σαρκικὴν μίξιν ἄθεσμον.

CXXVII. — Ὅτι οὐδεμιᾶς τροφῆς χρήσις καθ' ἑαυτὴν ἐστὶν f. 120 v
ἀμαρτία.

Ὁ γὰρ αὐτὸς λόγος καὶ περὶ τῶν σιτίων ἐστίν, ὅτι τὸ σιτίον τὸ δυνάμενον συντηρεῖν τὸ σῶμα, ὃ τέλος τῆς μεταλήψεως, ἄνευ ἀμαρτίας λαμβάνεται, ἀλλὰ δύναται εἶναι ἀμάρτημα, εἰ παρὰ τὸν λόγον τις τούτῳ χρήται κατὰ τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας, τουτέστιν, ὅταν διὰ τὴν ἐν τοῖς σιτίοις 10 ἡδονὴν χρήται τοῖς βλάπτουσιν ἢ κατὰ τὸ εἶδος, ἢ κατὰ τὴν ποσότητα, ἢ ὅταν παρὰ τὴν εὐπορίαν αὐτοῦ, ἢ ὅταν ἐπὶ βλάβῃ τῆς ἕξεως τῶν συνεστιωμένων, ἢ ἐναντίως τῶν ἐθνῶν αὐτῶν· ἢ ὅταν χρήται τοῖς νόμῳ κεκωλυμένοις δι' εἰδικὴν τινα αἰτίαν, ἢ ὅταν ἐσθίῃ τὰ κεκωλυμένα κανόσι τισὶ πρὸς τὸ τὰς ἐπιθυμίας ἐπέχειν. Εἰ δὲ μὴ τῆς βουλήσεως τῇ ὀρθότητι 15 διαμάχοιτο, ἀκώλυτον πάσῃ τροφῇ τρέφεσθαι.

Ἐντεῦθεν ἐστὶ τὸ κατὰ Ματθαῖον· „Τὸ εἰσερχόμενον οὐ κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον“· καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους πρώτῃ· „Πᾶν τὸ ἐν μακέλλῳ πωλούμενον ἐσθίετε“· Καὶ ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον πρώτῃ· „Πᾶν γὰρ κτίσμα Θεοῦ καλόν, καὶ οὐδὲν ἀπόβλητον μετ' εὐχαριστίας λαμβανόμενον“· καὶ 20 αὐθις· „Ἐν τοῖς ἐσχάτοις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, κωλύοντες γαμῆν, ἀπέχεσθαι βρωμάτων, ἃ ὁ Θεὸς ἔκτισε πρὸς μετάληψιν μετ' εὐχαριστίας“.

Ἐπομένως δὲ οὐδὲ ἡ τοῦ πλούτου κτήσις ἐστὶ κακὴ, τοῦ λόγου τῆς τάξεως τηρουμένου, οἷον εἰ δικαίως κτᾶται ὃ ἔχει τις, καὶ εἰ μὴ ἐστὶν 25 αὐτῷ τὸ τέλος τῆς βουλήσεως ἐν τούτοις, καὶ εἰ χρήται τούτοις πρὸς τὴν ἰδίαν καὶ ἄλλων ὠφέλειαν. Ὡς ἐν τῇ πρὸς Τιμόθεον φησὶν ὁ Ἀπόστολος, οὐ καταψηφιζόμενος, ἀλλὰ παραγγέλλων· „Τοῖς πλουσίοις ἐν τῷ νῦν αἰῶνι παράγγελλε μὴ ὑψηλοφρονεῖν, μηδὲ ἠλπικένας ἐπὶ πλούτου ἀδηλόγητι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ Θεῷ, ἀγαθοεργεῖν, πλουτεῖν ἐν ἔργοις ἀγαθοῖς“· καὶ ἐν τῷ 30 Ἐκκλησιαστῇ· „Μακάριος ὁ πλούσιος, ὃς εὕρηται ἄμωμος καὶ ὃς ὀπίσω χρυσοῦ οὐκ ἐπορεύθη“.

CXXVIII. — Πῶς ὁ ἄνθρωπος εἰς τὸν πλησίον τέτακται νόμῳ θεῷ.

35

Τῶν γὰρ εἰς χρήσιν ὄντων τῷ ἀνθρώπῳ, ὧν ἀπολαύειν ὀφείλει κατὰ λόγον καὶ νόμον, ἐξαιρετόν εἰσιν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι, βοηθοῦντες εἰς τὴν

1 I Cor. 7, 86
28 I Tim. 6, 17-18

17 Matth. 15, 11
31 Eccl. 31, 8

18 I Cor. 10, 25

19 I Tim. 4, 1-3

τῆς ἀληθείας γνῶσιν, εἰς τὸ ἀγαθὸν προσκαλούμενοι, ἀφέλκοντες τοῦ κακοῦ· „Οὐαὶ γὰρ τῷ ἐνί, φησὶν ὁ Ἐκκλησιαστής, ὃς ὅταν πέσῃ οὐκ ἔχει τὸν ἐγείροντα αὐτόν“, καὶ πολλῶν ἄλλων, καὶ ἂ δι' ἐνὸς μόνου
 f. 121 γενέσθαι ἀδύνατον, τῇ τῶν χρωμένων χρεῖα | συντρέχοντες· φύσει γὰρ
 6 ἔστι ζῶον κοινωνικὸν ὁ ἄνθρωπος. Καὶ διὰ τοῦτο ἔδει ἐκ τοῦ θείου νόμου καθίστασθαι τὸν ἄνθρωπον, ἵνα κατὰ τὴν τοῦ λόγου τάξιν οἰκείως ἔχη πρὸς τοὺς ἄλλους, καὶ ἐν εἰρήνῃ καὶ τεταγμένῃ ὁμονοίᾳ, πρὸς ἀλλήλους ἅπαντες ζῶσιν, ὅπερ γίνεται, ἐκάστῳ τοῦ πρέποντος ἀποδιδομένου· ἔργον γὰρ δικαιοσύνης εἰρήνη, ὡς ἐν τῷ Ἡσαΐα λέγεται· „Καὶ ἐδόθησαν ἐντολαὶ
 10 δικαιοσύνης“, πρῶτον μὲν τῆς πρὸς τοὺς γονέας, οἷς μάλιστα ὀφείλομεν, ὡς ἐν τῇ Ἐξόδῳ· „Τίμα, φησὶ, τὸν πατέρα σου καὶ τὴν μητέρα σου“· εἶτα· „Μὴ φονεύσῃς“, ὅπερ ἐστὶν ἀδικία καὶ βλάβη εἰς αὐτὸ τὸ πάσχον πρόσωπον· εἶτα· „Μὴ μοιχεύσῃς“, ὅπερ ἐστὶν εἰς τὸ συνημμένον ἐκείνῳ πρόσωπον· εἶτα· „Μὴ κλέψῃς“, ὅπερ ἐστὶν ἀφαίρεσις ἐξωτερικοῦ τινος
 15 πράγματος· εἶτα· „Μὴ ψευδομαρτυρήσῃς“, τουτέστι μηδὲ ῥήμασι προσκόψῃς τῷ πλησίον· εἶτα· „Μὴ ἐπιθυμήσῃς πρᾶγμα τοῦ πλησίον σου“, ὅπερ ἐστὶ τὸ μηδὲ καρδίᾳ ἀδικῆσαι αὐτόν, τοῦ Θεοῦ κριτοῦ τῶν καρδιῶν ὄντος· εἶτα· „Ἀγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου καὶ τὸν πλησίον σου ὡς ἑαυτόν“· τὸ γὰρ τηρεῖν ἐκεῖνα πάντα, ἐκ τῆς τοιαύτης ἀγάπης συμβαίνει, ὡς ὁ
 20 Ἀπόστολος φησὶ· „Πλήρωμα γὰρ νόμου ἐστὶν ἡ ἀγάπη“· καὶ ὁ Κύριος ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς εἶπε τὸν νόμον ἅπαντα κρέμασθαι.

CXXIX. — Ὅτι ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις πράξεσιν εἰσὶ τινὰ κατὰ φύσιν ὀρθὰ οὐ μόνον ὡς νόμιμα.

26 Ὑπὸ γὰρ τῶν θείων ἐντολῶν ὁ τοῦ ἀνθρώπου νοῦς τάττεται ὑπὸ τὸν Θεόν· ὁμοίως δὲ καὶ πάντα τὰ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπὸ τὸν λόγον. Τοῦτο δὲ ἡ φυσικὴ τάξις ζητεῖ, τὸ τὰ ὑποβερηκότα τοῖς ὑπερβεβηκόσιν ὑποτετάχθαι.

Ἔτι, τὸ φυσικὸν τοῦ λόγου κριτήριον ἔχουσιν ἐκ τῆς προνοίας οἱ
 30 ἀνθρωποὶ ὡς ἀρχὴν τῶν ἰδίων ἐνεργειῶν· αἱ δὲ φυσικαὶ ἀρχαὶ πρὸς τὰ φυσικῶς ὄντα εἰσὶ τεταγμένα. Εἰσὶ τοίνυν πράξεις τινὲς κατὰ φύσιν προσήκουσαι τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ καθ' ἑαυτὰς ὀρθαί, καὶ οὐχ ὡςπερ ὑπὸ τοῦ νόμου μόνον τεθεῖσαι, ὡς τὸ ἐκάστῳ τὸ ἴδιον συντηρεῖν καὶ τῆς ἀδικίας ἀπέχεσθαι, ὧν ἄνευ ἀδύνατον τὴν ἀνθρωπίνην κοινωνίαν κατὰ φύσιν
 35 αὐτῷ προσοῦσαν συνίστασθαι· ὡς ἡ κατὰ λόγον καὶ μέτρον τῶν πρὸς χρῆσιν πάντων μετὰληψις, ὥστε τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν ἐν τούτοις οὐ κατὰ τὴν τοῦ νόμου θέσιν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὴν φυσικὴν εἶναι τάξιν.

2 Eccle. 4, 9-12

9 Is. 32, 17

11 Ex. 20, 12 sq.

20 Rom. 13, 10

CXXX. — Περὶ τῶν ἐν τῷ θεῷ νόμῳ διδομένων
 παραινέσεων. f. 121^v

Ἔδει μὲν ἐν τῷ θεῷ νόμῳ καὶ παραινέσεις δοθῆναι, δι' ὧν τῶν
 περισπασμῶν ἀφελκόμενοι τοῦ βίου, τῶν κωλυόντων τὴν διάνοιαν, τῷ
 Θεῷ προσκολλησάμενοι δυνήσονται. Τοῦτο δὲ οὐχ οὕτως ἀναγκαῖον τῷ ἀνθρώπῳ, ⁵
 ὥστ' ἄνευ τούτου μὴ δύνασθαι δικαιοσύνην ἐν αὐτῷ καὶ ἀρετὴν εἶναι·
 οὐ γὰρ ἀναιρεῖται ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἀρετή, εἰ τοῖς σωματικοῖς καὶ
 γήϊνοις κατὰ τὴν τοῦ λόγου τάξιν ὁ ἄνθρωπος χρήται· καὶ διὰ τοῦτο
 αἱ τοιαῦται παραινέσεις συμβουλαὶ λέγονται, οὐκ ἐντολαί, πείθουσαι
 χάριν τῶν βελτιόνων τὰ ἥττον ἀγαθὰ παραλείπειν. ¹⁰

Ἐπεὶ δὲ ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ περὶ τρία μάλιστα περισπᾶται· περὶ τὸ
 ἴδιον πρόσωπον, καὶ ἃ ποιήσει καὶ ποῦ διατρέψει· περὶ τὰ συνημμένα
 πρόσωπα, οἷον γυναῖκα καὶ παῖδας· καὶ περὶ τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα,
 ὧν δεῖ τῇ παρούσῃ ζωῇ, πρὸς τὸ περιελεῖν τὴν τριπλῆν ταύτην φροντίδα
 τριπλῆ παραινέσις δέδοται. „Εἰ γὰρ θέλεις, φησί, τέλειον εἶναι, πώλησόν ¹⁵
 σου τὰ ὑπάρχοντα καὶ δός πτωχοῖς, καὶ δεῦρο ἀκολουθεῖ μοι“· καὶ·
 „Πείθεσθε τοῖς ἡγουμένοις ὑμῶν καὶ ὑπέικετε· αὐτοὶ γὰρ ἀγρυπνοῦσιν
 ὑπὲρ ὑμῶν“, καὶ τὰ τοιαῦτα, ἐν οἷς ἡ τριπλῆ φροντίς ἀπορρίπτεσθαι
 συμβουλεύεται. Ἐπεὶ οὖν οὐκ εἰσὶ τελειότητες ταῦτα, ἀλλὰ διαθέσεις
 πρὸς τελειότητα, καὶ ἀποτελέσματα καὶ σημεῖα, τῆς τελειότητος οὔσης ἐν ²⁰
 τῇ πρὸς Θεὸν σχολῇ τῆς διανοίας ἀπερισπάστῳ, οἱ ὑπισχνούμενοι ταῦτα
 καὶ πληροῦντες τὰ τρία ἐν τῇ τάξει τῆς τελειότητός εἰσιν, ἡγουν οἱ τὸ
 μὲν πράγματα διὰ τῆς ἐκουσίου πτωχείας ἡρνημένοι, τὸ δὲ σῶμα διὰ τῆς
 ἐγκρατείας, τὴν δὲ βούλησιν διὰ τῆς ὑπακοῆς. Οὗτοι γὰρ ἑαυτοὺς καθο-
 σιοῦσι τῷ Θεῷ καὶ τὰ ἑαυτῶν, καὶ τὸ εἰρημένον, σταυροῦσι καὶ ἀπαρνοῦν- ²⁵
 ται ἑαυτούς, καὶ τῷ Κυρίῳ ἀκολουθοῦσιν.

CXXXI-CXXXII. — Περὶ τῶν τῆς ζωῆς τρόπων, οἷς ζῶσιν
 οἱ τὴν ἐκούσιον πενίαν αἰρούμενοι.

Εἷς μὲν δὴ τρόπος, τὸ τῶν κτημάτων ἐκάστων πωλουμένων, κοινῶς ³⁰
 πάντας ἐκ τοῦ τιμήματος ζῆν, ὃ δὴ τοῖς ἀποστόλοις ἐν Ἱερουσαλὴμ ἐτηρήθη,
 ὡς ἐν ταῖς Πράξεσι λέγεται· ἄλλος, τὸ κτήματα ἔχειν κοινά, ἐξ ὧν ἐκάστῳ
 γενήσεται πρόνοια κατὰ τὴν ἐκάστου χρείαν· ἄλλος, τὸ ἐκ τοῦ πόνου τῶν
 ἰδίων χειρῶν ζῆν, ᾧ καὶ Παῦλος ἠκολούθησε, καὶ τοῖς ἄλλοις τῷ καθ' ἑαυτὸν
 ὑποδείγματι φυλάττειν κατέλιπεν, | ὡς ἐν τῇ πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρᾳ f. 122
 λέγει· „Οὐ δωρεὰν ἄρτον ἐφάγομεν ἀπὸ τινος, ἀλλ' ἐν κόπῳ καὶ μόχθῳ
 ἡμέρας καὶ νυκτὸς ἐργαζόμενοι, ἵνα μὴ τινα ἐπιβαρῆσωμεν“, καὶ τὰ ἐξῆς·
 ἄλλος, τὸ ζῆν ἐκ τῶν παρ' ἄλλων εἰσφερομένων, προσαιτοῦντας δηλονότι.

15 Matth. 13, 21 17 Hebr. 13, 17 36 II Thess. 3, 8-10

Τούτοις τοῖς τρόποις λόγους τινὰς ἀντεπήγε τινῶν, οἱ τῆ κατὰ Θεὸν ἔκουσίφ πτωχεῖα μάχονται, οὓς ὡς προδήλους παρίεμεν, ἐπισυνάπτοντες τὰ ἐξῆς.

6 CXXXIII. — Ὅτι ἡ ἔκούσιος πενία ἀγαθὸν ἐστίν.

Ὁ μὲν πλοῦτος ἀγαθὸν ἐστὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλ' οὐ πρῶτον, ἀλλ' ὡσπερ δεῦτερον· οὐ γὰρ ὡς αἰ ἀρεταί, ἀλλ' ὡς χρησιμεῖον πρὸς ἀρετήν, ὅταν δι' αὐτοῦ τὸ σῶμά τε ἀνέχωμεν καὶ ἄλλοις βοηθῶμεν. Ἔστι δὲ καὶ κακόν, ὅταν ἐξ αὐτοῦ ἡ τῆς ἀρετῆς χρῆσις κωλύηται, ὃ πολλοῖς τρόποις συμβαίνει· ὡστε τισὶ μὲν ἀγαθὸν ἐστὶ, τοῖς πρὸς ἀρετήν χρωμένοις· τισὶ δὲ κακόν, τοῖς ἀφελκομένοις αὐτῆς δι' αὐτοῦ ἢ τῆ σφοδρᾶ περὶ αὐτὸν φροντίδι, ἢ τῆ ἐπιτεταμένῃ ἐπιθυμίᾳ, ἢ τῆ σφοδρᾶ τῆς διανοίας ἐπάρσει. Καὶ ὅσον δὲ αὐτοῦ χρησιμεῖον, πρὸς τὴν πρακτικὴν ζωὴν ἐστίν· τοῖς δὲ θεωρητικὴν προηρημένοις ζωὴν, πρὸς ἣν ἡ ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων φέρει σχολή καὶ ἐν 16 τοῖς θείοις διατριβή, ἐλάχιστα δεῖ τοῦ ἔξωθεν πλούτου, ἀρκούντων αὐτοῖς τῶν δυναμένων τὴν ζωὴν μόνον συνέχειν, ὡς ὁ Ἀπόστολος φησὶν· „Ἐχοντες διατροφὰς καὶ σκεπάσματα, τούτοις ἀρκεσθησόμεθα“.

Ἄλλ' ἡ πτωχεῖα ἐπαίνου ἐστὶν ἀξία ὡς ἀπαλλάττουσα τῶν παθῶν, οἷς τινὲς διὰ τὸν πλοῦτον ἐμπίπτουσιν· ὡς δὲ ἀναιρετικὴ τῶν φροντίδων, 20 ἐνίοις μὲν ὠφέλιμος δυναμένοις περὶ τὰ βελτίω ἀσχολεῖσθαι, ἄλλοις δὲ βλαβερὰ, περὶ ὧν φησὶν ἐν ἠθικοῖς ὁ Γρηγόριος· „Πολλάκις οἱ καλῶς ταῖς ἀνθρωπίναις χρήσεσιν ἐν τῇ ζωῇ περισπώμενοι τῷ τῆς ἰδίας ἡσυχίας ξίφει ἀπέθανον“. Καθόσον δὲ ἡ πτωχεῖα τὸ ἐπαρκεῖν ἑαυτῷ καὶ ἄλλοις ἔχειν ἀναιρεῖ, κακόν ἐστὶν ἀπλῶς, εἰ μήπου τοῖς διὰ τὸ στερεῖσθαι τῶν 26 εὐπαθειῶν τοῦ πλούτου, ἐλευθερώτερον τοῖς πνευματικοῖς καὶ θείοις σχολάζουσιν, ὡς εἴρηται. Ἀντὶ δὲ τοῦ τῆς ἰδίας αὐταρκειᾶς ἀγαθοῦ οὐδὲν ἄν ἕτερον ἀγαθὸν γένοιτο· δι' οὐδενὸς γὰρ ἀγαθοῦ κτήσιν ὁ ἀνθρώπος ἑαυτὸν ὀφείλει τοῦ αὐτάρκους ἀποστερεῖν. Ἡ τοιαύτη τοίνυν πενία ἀξία ἐστὶν f. 122^v ἐγκωμίων, ὅταν ὁ ἀνθρώπος τῶν γηϊνῶν φροντίδων | ἀπηλλαγμένος, ἐλευ- 30 θερώτερον τοῖς πνευματικοῖς σχολάζῃ καὶ θείοις, μενούσης μέντοι τὸν ἐνδεδομένον τρόπον τῆς τοῦ ἐπαρκεῖν ἑαυτῷ εὐπορίας, πρὸς ὃ οὐ πολλῶν χρεῖα· καὶ ὅσον ὁ τρόπος τοῦ ζῆν ἐν πενίᾳ ἐλάττω περισπασμὸν ἀπαιτεῖ, τοσοῦτον ἐπαινετωτέρα ἐστίν, οὐ μέντοι ὅσῳ μείζων ἢ πενία· οὐ γὰρ καθ' αὐτό ἐστὶν ἀγαθὸν ἢ πενία, ἀλλὰ καθόσον ἀπαλλάττει τῶν κωλύόντων 85 τοῖς θείοις προσέχειν· ὡστε τοῦ κατ' αὐτὴν ἀγαθοῦ μέτρον ὁ τρόπος, καὶ τοῦτο πάντων τῶν ἔξωθεν κοινόν ἐστὶ μέτρον, ἅπερ οὐ καθ' αὐτὰ εἰσὶν ἀγαθὰ, ἀλλὰ καθόσον πρὸς ἀρετὴν τελειοῦσιν.

CXXXIV.

Ἐπὶ τούτοις ἡ λύσις ἦν τῶν κατὰ τῆς πενίας εἰσηγηγεμένων λόγων, ὃ μέρος παρίεμεν, ὡς καὶ τοὺς λόγους ἐκείνους.

CXXXV. — Περὶ τῶν εἰρημένων τῆς ζωῆς τρόπων κατὰ τῶν ἄνθισταμένων αὐτοῖς.

Ὁ μὲν πρῶτος τρόπος ἱκανὸς μὲν ἐστίν, οὐ μέντοι πρὸς χρόνον μακρὸν ὄθεν καὶ οἱ ἀπόστολοι, μεταβεβηκότες ἐπὶ τὸ κήρυγμα, οὐ τοῦτον ἐνεστήσαντο λοιπὸν τοῦ βίου τὸν τρόπον, ἀλλ' ἐν μόνη τῇ Ἱερουσαλήμ, ἕως ἀλλήλοις συνδιέτριβον. Τούτῳ τῷ τρόπῳ τῆς ζωῆς ὁ ἐκ τῶν διοικητῶν ἀντίκειται δόλος, ἀλλὰ φάρμακον ἢ τῶν πιστῶν οἰκονόμων ἐπιστάσια νουνεχῆς, ὡς ἐπὶ τῶν ἀποστόλων ὁ Στέφανος καὶ ἄλλοι τινὲς ἐξηλέγχθησαν ἱκανοὶ τῇ ὑπηρεσίᾳ.

Ὁ δεῦτερος τρόπος καὶ αὐτὸς ἱκανός· ἐνὸς γὰρ ἢ καὶ πλειόνων ἐπιμελουμένων τῶν κοινῶν κτημάτων, οἱ ἄλλοι μὲν ἐλευθέρως δυνήσονται τοῖς θεοῖς σχολάζειν, τοῖς δὲ φροντισταῖς οὐδὲν ἀπολείται τῆς κατὰ τὴν ζωὴν τελειότητος, τοῦ ἐνδέοντος ἐν τῇ τῆς ἡσυχίας στερήσει ἀναπληρουμένου ἐν τῇ τῆς ἀγάπης ὑπακοῇ, ἐν ἣ συνίσταται καὶ ἡ τελείωσις τῆς ζωῆς. Εἰ δὲ τινες καταχρῶνται τούτῳ τῷ τρόπῳ, οὐ διὰ τοῦτο δίκαιον ἀποδοκιμάζεσθαι τὸ εἶδος τοῦ βίου· οἱ γὰρ φαῦλοι κακῶς καὶ τοῖς ἀγαθοῖς χρῶνται.

Καὶ ὁ τρίτος δὲ βίος ἐπαινετός· οὔτε γὰρ κωλύει τῶν πνευματικῶν ἔργων, δι' ὧν τὴν ἐκούσιον πτωχείαν ἀναλαμβάνουσιν διὰ τὸ μὴ μακρὸν ἀναλίσκειν χρόνον ἐν τῷ τὰ ἀναγκαῖα ζητεῖν τῷ τῶν χειρῶν πόνῳ, καὶ διὰ τὸ δύνασθαι καὶ ἐν τῇ τῶν χειρῶν ἐργασίᾳ τοῦ Θεοῦ μεμνησθαι καὶ ὑμνεῖν αὐτόν· οὔτε εἰ μὴ αὐταρκεῖ πρὸς τὸν τῶν ἀναγκαίων πορισμὸν κατὰ συμβεβηκός, ἢ δι' ἀσθένειαν, ἢ διὰ τι τοιοῦτον, διὰ τοῦτο ἀπωστέος ἐστίν. Οὐδεὶς γὰρ ἐστίν ἐν ἀνθρώποις τοῦ ζῆν τρόπος μὴ δυνάμενος ἐκλείπειν ποτέ, καὶ αὐτοῦ τοῦ πλούτου ἀρπαγαῖς ἢ κλοπαῖς ἀφαιρεῖσθαι δυναμένου ποτέ· ὅ δὲ ὁ τῶν ἰδίων χειρῶν πόνος οὐκ αὐταρκήσει πρὸς τὴν ζωὴν, ἐτέρων πιστῶν εὐποιῖαις βοηθήσεται ἢ τῆς αὐτῆς συμμορίας, ἢ καὶ ὄντινωνοῦν. Λυσιτελεῖ δὲ ἢ διὰ τῶν χειρῶν ἐργασία καὶ τῇ καταπαύσει τῶν ἐπιθυμιῶν ἰσχύουσι νόμου τοῦ σώματος, καὶ πρὸς τὴν ὑγίειαν συμπράττει. Ἄλλὰ προὔργου πρὸς τὴν τῆς τροφῆς ἀνάγκην ἐστίν· ἐκεῖνα γὰρ καὶ ἄλλαις ὁδοῖς δυνατόν κατορθοῦσθαι.

Καὶ ὁ τέταρτος τῆς ζωῆς τρόπος οἰκειός ἐστι καὶ μάλα τοῖς τὴν ἐκούσιον ἀναδεχομένοις πτωχείαν· οἰκειὸν τε γὰρ τῇ ἀνθρωπίνῃ κοινωνίᾳ τὸ τοὺς μὲν τῶν ἀνθρώπων σοφία καὶ διδασκαλία φωτίζει τοὺς ἄλλους

καὶ προσευχῇ καὶ δεήσεσιν ὑπερείδειν· τοὺς δὲ ἐκ τῶν ἰδίων πόνων αὐτοῖς πορίζειν τὸ ζῆν, καὶ ἀμφοτέροις ἔμμισθος ἢ τοῦ ἔργου προαίρεσις, καὶ ἑκάτεροι κοινωνοὶ τοῦ ἔργου τῶν ἐτέρων καὶ τοῦ μισθοῦ· καὶ ἅμα παράκλησις εἰς ἐλεημοσύνην τοῖς ἔχουσι καὶ πρὸς βοήθειαν τῶν δεομένων
 5 συνηγορία ἐκ παραδείγματος τὸ τὸν ἴδιον πλοῦτον πένησιν καταλελοιπότα, αὐτὸν ἐν τάξει πενήτων ἐκ τῶν προαιρουμένων χορηγεῖν διαστρέφεσθαι. Οὔτε ἀνελεύθερον τὸ μικρὰ λαμβάνειν πρὸς τὴν τοῦ ζῆν ἀνάγκην τὸν μεγάλων καταφρονήσαντα, οὔτε ἄδοξον, τῆς ἀνάγκης ἀποκαλυπτομένης καὶ λόγῳ ἐκτιθεμένης πρὸς τοὺς βοηθεῖν δυναμένους, μόνον εἰ μὴ ἀσυμ-
 10 φόρως καὶ ἀδιακρίτως, μηδὲ πρὸς τὸ περιττὸν ἢ τὴν ἡδονὴν ποιοῖτο τὴν ζήτησιν. Ἄλλὰ μὴν καὶ ταπεινοφροσύνη τούτῳ σύνεστι τῷ τρόπῳ τοῦ βίου, τῆς ἐπάρσεως τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καταστελλομένης ἐντεῦθεν, καὶ τῆ εὐτελείᾳ καὶ τῷ ὑπομένειν τῆς ψυχῆς συνεπιζομένης. Ἔστι δὲ παντελῶς ἄλογος αἵρεσις τῶν οἰομένων πᾶσαν ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἀπειρησθαι
 15 φροντίδα ὑπὲρ τῆς τοῦ ζῆν ζητήσεως· ἀναγκαῖον γὰρ μᾶλλον κατὰ τὴν θείαν διάταξιν περὶ τὰς σωματικὰς ἐργασίας γυμνάζεσθαι καὶ τοῖς πνευματικοῖς προσέχειν· καὶ τοσοῦτον ἔστι τις τελειότερος ὄσω τοῖς πνευματικοῖς πλέον προσέχοι. Οὐ μέντοι τῆς ἀνθρωπίνης τελειότητος οὗτος
 f. 128^v ὁ τρόπος, τὸ μηδὲν ποιεῖν | σωματικόν· τοῦτο γὰρ οὐδὲν ἄλλο ἢ τῆς ἰδίας
 20 καταφρονεῖν ζωῆς, ἣν πᾶς ὀφείλει τηρεῖν, ἐπεὶ αἱ σωματικαὶ ἐνεργεῖαι τεταγμέναι εἰσὶ πρὸς τὰ ἀναγκαῖα τῆ τῆς ζωῆς συντηρήσει· τὸ δ' ἀναμένειν βοήθειαν ἐκ Θεοῦ ἐν οἷς τις ἑαυτῷ δύναται βοηθεῖν ἐνεργῶν, ἄφρονος καὶ πειράζοντος τὸν Θεόν. Τοῦτο γὰρ τῇ θείᾳ προσήκει προνοία, τὸ τῶν πραγμάτων οὐκ ἀμέσως προνοεῖν, ἀλλὰ πρὸς τὰς ἰδίας ἐνεργείας τὰ ἄλλα
 25 κινεῖν. Καὶ οὐ δεῖ προσδοκᾶν τὸ πάσης ἐνεργείας ἰδίας ἀμελουμένης, δι' ἧς ἑαυτῷ τις δύναται βοηθεῖν, τὸν Θεὸν ἡμῶν προνοεῖν· τοῦτο γὰρ τῇ θείᾳ μάχεται διατάξει καὶ ἀγαθότητι.

Ἄλλ' ἐπεὶ εἰ καὶ ἐφ' ἡμῖν ἔστι ποιεῖν, οὐ μέντοι ἐφ' ἡμῖν ἔστι τὸ τὰς ἡμετέρας ἐνεργείας τοῦ ὀφειλομένου τέλους τυγχάνειν διὰ τὰ δυνάμενα
 30 συμβαίνειν κωλύματα, τὸ ἑκάστῳ διὰ τῆς ἰδίας προῖδον ἐνεργείας τῇ θείᾳ προνοίᾳ ὑπόκειται. Κελεύει τοίνυν ὁ Θεὸς μὴ φροντίζειν ἡμᾶς περὶ τοῦ μὴ προσήκοντος ἡμῖν, ἡγούν περὶ τῶν ἀποβάσεων τῶν ἡμετέρων ἐνεργειῶν· οὐ μέντοι κεκώλυκε φροντίζειν περὶ τῶν ἡμῖν προσηκόντων, τοῦ ἡμετέρου δηλαδὴ ἔργου. Οὐκ ἐναντία τοίνυν ποιεῖ τῷ τοῦ Κυρίου προστάγματι ὁ
 35 τῶν πρακτέων φροντίζων, ἀλλ' ὁ φροντίζων περὶ τῶν δυνάμενων καταβαπτίζειν, ἢ περὶ τῶν ἀποβησομένων μελετῶν, περὶ ὧν ὀφείλει τῇ τοῦ Θεοῦ προνοίᾳ θαρρεῖν, ἢ καὶ ὄρνεις καὶ βοτάνας ἀνέχει. Τὸ γὰρ τοιαύτην ἔχειν φροντίδα τῇ τῶν ἐθνικῶν πλάνῃ προσήκει, τῶν τὴν θείαν πρόνοιαν

ἀρνούμενων. Διὰ δὲ τοῦ μὴ φροντίζειν ἡμᾶς εἰς τὴν αὔριον οὐκ ἐκώλυσε τὸ φυλάττειν τὰ ἡμῖν ἀναγκαῖα τῷ ἑαυτῶν καιρῷ, ἀλλὰ τὸ περὶ τῶν κατὰ τὸ μέλλον ἀποβησομένων φροντίζειν μετὰ τοῦ τὴν θείαν ἀπογινώσκειν βοήθειαν, καὶ μὴ προκαταλαμβάνειν σήμερον τὴν αὔριον ἐσομένην φροντίδα· ἐκάστη γὰρ ἡμέρα τὴν ἑαυτῆς ἔχει φροντίδα· ὅθεν προστίθεται· „Ἄρκετόν 6 τῇ ἡμέρᾳ ἢ κακία αὐτῆς“.

Φανερόν τοίνυν, ὅτι διαφόροις τε καὶ πᾶσι πρέπουσι τρόποις δύνανται ζῆν οἱ τὴν ἐκούσιον πτωχείαν αἰρούμενοι, ἐν οἷς τοσοῦτον ἔστι τις ἀξιεπαινετώτερος ὅσω τῆς τῶν πραγμάτων φροντίδος καὶ τῆς περὶ ταῦτα ἀσχολίας τὸν νοῦν μᾶλλον ἀνώτερον ἀποδείκνυσιν. 10

ΟΧΧΧVI. — Κατὰ τῶν τῇ διηνεκεῖ μαχομένων ἐγκρατεία.

Ὡσπερ δὲ κατὰ τῆς ἐν πτωχείᾳ τελειότητος, οὕτω καὶ κατὰ τοῦ τῆς ἐγκρατείας καλοῦ | διεστραμμένοι τὸν νοῦν ἐλάλησαν ἄνθρωποι, ὧν τοὺς f. 124 λόγους λύειν οὐ χαλεπὸν. Ἡ γὰρ γένεσις τῷ εἶδει ὀλιγὴ ἀναγκαῖα, οὐ τῷ 15 ἀτόμῳ, καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἀνάγκη πάντας ἀνθρώπους, ὡς αὐτοὶ λέγουσιν, ταῖς τῆς γενέσεως ἐνεργείαις σχολάζειν, ἀλλὰ τινὰς τούτων ἀπεχομένους ἄλλοις ὑπηρετήμασι προσέχειν, ὡς, λόγου χάριν, στρατεία ἢ θεωρία.

Εἴτε εἰ παρὰ τῆς θείας προνοίας δέδοται τῷ ἀνθρώπῳ πάντα τὰ τῷ εἶδει ἀναγκαῖα, οὐ μέντοι ἀνάγκη πάντα ἄνθρωπον πᾶσι τούτοις 20 κεχρησθαι· δέδοται γὰρ καὶ μηχανὴ πρὸς τὸ οἰκοδομεῖν, καὶ δύναμις πρὸς τὸ πολεμεῖν· οὐ μέντοι διὰ τοῦτο πάντας οἰκοδομεῖν ἀνάγκη ἢ στρατεύειν. Ὅμοίως δὲ καὶ περὶ τῶν πρὸς τὴν τῆς γενέσεως ἐνέργειαν δεδομένων μελῶν ἢ δυνάμεων. Ἄλλ' οὐδὲ ἀνάγκη πάντας ἐγκρατεῦσθαι, ὥς εἶπετ' ἂν τὸ ἀνθρώπινον ἐκλιπεῖν γένος. Εἰ γὰρ καὶ ὅσον πρὸς ἕκαστον βέλτιόν 25 ἔστιν, ἀλλ' οὐ βέλτιον ἂν ἦν τῷ παντὶ καὶ πάντας εἶναι τοιούτους· βέλτιον γὰρ τινὶ οὐσίᾳ ἀσωμάτῳ εἶναι ἢ σωματικῇ, καὶ βελτίων ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ποδὸς ἐν τῷ τοῦ ζῴου σώματι, ἀλλ' οὔτε τὸ πᾶν τέλειον ἂν ἦν ἐκ τῶν ἀσωμάτων οὐσιῶν μόνον, οὔτε τὸ ζῷον, εἰ μὴ καὶ ὀφθαλμοὺς εἶχε καὶ πόδας. Οὕτω καὶ τῷ πλήθει τοῦ ἀνθρωπίνου γένους βέλτιον τοὺς μὲν 30 ταῖς τῆς γενέσεως ἐνεργείαις προσέχειν, τοὺς δὲ ἀπέχεσθαι αὐτῶν καὶ τῇ θεωρίᾳ σχολάζειν.

Εἰ δὲ καὶ γίνεται τις τῷ ἀνθρώπῳ φροντίς ἐκ τῆς πρὸς τὰς ἐπιθυμίας μάχης, ἐπὶ τινὰ ὥραν ἔστιν ὀλίγην, καὶ αὐτὴν ἀγνοουμένην διὰ τὸ μὴ συγκατατίθεσθαι· ἢ δὲ φροντίς καὶ ὁ περισπασμὸς τῶν ἐν συζυγίᾳ συνεχῆς 35 καὶ βιαία· καὶ τῶν μὲν αἱ ἐπιθυμίαι βίαιοι καὶ φορτικοὶ διὰ τὴν χρῆσιν τῶν ἡδονῶν, τῶν δὲ, ἀσθενεῖς ὑπὸ ἐγκρατείας καὶ τῶν ἄλλων γυμνασίων.

Ὡσπερ δὲ οὐ παντὶ λυσιτελεῖ ἀπέχεσθαι γάμου, οὕτως οὐδ' ἐν παντὶ

καιρῷ, ἀλλ' ἢ διὰ τὴν ὀλιγότητα τῶν ἀνθρώπων, ὡς ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς γενέσεως, ἢ διὰ τὴν ὀλιγότητα τοῦ πιστοῦ λαοῦ ἐδέγησε ποτὲ καὶ πλεόν τῆς σαρκικῆς γενέσεως πληθυσμοῦ χάριν. Ἐν δὲ τῇ καινῇ διαθήκῃ τετίρηται ἡ περὶ τῆς διηνεκοῦς ἐγκρατείας ὑποθήκη, ὅτε ὁ πνευματικὸς λαὸς διὰ τῆς πνευματικῆς γενέσεως πολλαπλασιάζεται.

CXXXVII. — Κατὰ τῶν τὴν συζυγίαν ἐξισούντων τῇ παρθενίᾳ.

f. 124 Ἄλλ' οὐδὲ διὰ τὸν Ἀβραάμ ἢ τὸν Μωϋσῆν τελειότερον γενέσθαι πολλῶν ἀσκούντων ἐγκράτειαν, διὰ τοῦτο καὶ ὁ γάμος τῆς παρθενίας ἐστὶ τελειότερον, ἢ ταύτη ἴσον· οὐ γὰρ τό τινος προσώπου τέλειον ἱκανὸς ἐστὶν ἔλεγχος πρὸς τὸ τέλειον τοῦ ἐπιτηδεύματος. Δύναται γάρ τις τελειότερα διανοία τελειότερον ἐλάττονι χρήσεσθαι ἀγαθῷ ἢ ἕτερος, μείζονι, ὡσπερ οἱ εἰρημένοι καὶ γάμῳ χρησάμενοι, τὴν τῆς ἀληθείας καὶ τῶν θεῶν θεωρίαν οὐχ ἤττον ἠγάπησαν, ὡς ἡ τῶν χρόνων ἐκείνων ἀπήτει κατάστασις. Ἀπλῶς καὶ οὕτως ὑπέρκειται ἡ παρθενία τοῦ γάμου διὰ τὴν ἐπὶ τὰ πνευματικὰ τῆς διανοίας ἔπαρσιν, ὥστε τῆς ἀνθρωπίνης τάξεως ὑπερίθεσθαι τοὺς ἀσκούντας ἐν ὁμοιότητι τινι τῶν ἀγγέλων.

20 **CXXXVIII. — Περὶ τῆς αἰρέσεως τῶν λεγόντων μὴ δεῖν πρὸς τὸν Θεὸν συνθήκας ποιεῖσθαι.**

Ἐπεὶ δὲ τισιν ἔδοξεν ἀνόητον εἶναι ἐμπλέκεσθαι ὑποσχέσεσι πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τινων συνθηκῶν· τὸ γὰρ ἐλευθέρως πραττόμενον ἀγαθὸν τοῦ ὑπ' ἀνάγκης γινομένου τῆς ἀρετῆς ἐστὶν ἐγγύτερον, καὶ διὰ τοῦτο τὸν τῶν ἐναρέτων πράξεων ἔπαινον ἀναιρεῖσθαι δοκεῖ, δι' ἀνάγκην ὑπακοῆς ἢ ὑποσχέσεως γινομένων· εἰκόσιν οὗτοι τὸν τῆς ἀνάγκης λόγον ἀγνοεῖν. Ἔστι γὰρ τις ἀνάγκη κατεπείξεως, ἢ τὸν ἔπαινον ἐλαττοῖ, τῷ ἐκουσίῳ ἐναντιουμένη. Ἔστιν ἄλλη, ἐκ τῆς ἐνδοθεν βροπῆς προΐουσα, ἣτις οὐκ ἐλαττοῖ τὸν ἔπαινον, αὖξει μὲν οὖν· ποιεῖ γὰρ τὴν βούλησιν μᾶλλον ἐπιτεταμένως εἰς τὴν τῆς ἀρετῆς πράξιν τείνειν. Ἔστιν ἄλλη ἀνάγκη ἐκ τοῦ τέλους, ὡς ὅταν λέγηται ἀναγκαῖον τινὶ ναῦν ἔχειν, ὥστε διαπεράσαι τὴν θάλασσαν. Καὶ οὐδ' αὕτη τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως ἐλαττοῖ.

Ἄλλ' ἢ τοῦ τηρεῖν ἀνάγκη τὰ ὑποσχημένα, ἢ ὃ ὑπέταξέ τις ἑαυτὸν ὑπακούειν αὐτῷ, οὐκ ἐστὶ κατεπείξεως ἀνάγκη, οὐδ' ἐκ τῆς ἐνδοθεν βροπῆς πρόεισιν, ἀλλὰ κατὰ τὴν πρὸς τὸ τέλος τάξιν. Ἀνάγκη γὰρ τῷ εὐξαμένῳ τοῦτο ἢ ἐκεῖνο ποιεῖν, εἰ τὸ ἠϋγμένον πληρωθῆναι ὀφείλει ἢ ἡ ὑπακοὴ τηρηθῆναι. Ἐπεὶ τοίνυν ἀξιεπαινετώτερα τὰ τέλη δι' ὧν τις ἑαυτὸν τῷ Θεῷ ὑποτάττει, ἢ προειρημένη ἀνάγκη, οὐδὲν αὐτῷ ἐλαττοῖ τοῦ τῆς ἀρετῆς ἐπαίνου. Δεῖ δὲ καὶ περαιτέρω θεωρεῖν, ὅτι καὶ μείζονος ἐπαίνου καὶ ἀμοιβῆς εἰσιν ἀξια τὰ δι' ὑποσχέσεως ἢ ὑποταγῆς ἀγαθὰ | τῶν ἀπλῶς

f. 126

γινομένων· τὸ μὲν γὰρ ἄνευ τῆς πρὸς Θεὸν ὑποσχέσεως ἐγκρατῆ εἶναι τῶν τῆς τροφῆς ἢ μίξεως ἡδονῶν, σωφροσύνης ἐστὶ καὶ νηστείας· τὸ δὲ μετ' εὐχῆς καὶ εἰς ἑτέραν ὑψηλοτέραν ἀρετὴν ἀναφέρεται καὶ τάξιν ὑπερκειμένην, τὴν τῶν μοναχῶν δηλονότι, δι' ἧς πρὸς τὸν Θεὸν τις ἀντικρυς φέρεται. Οὕτω δὲ καὶ πᾶσα ἀρετὴ ἀξιωματικωτέρα ἐστὶν ἐν τῷ ποιῶντι ὅ ἐξ ὑποσχέσεως, κατὰ τὸ χαίρειν μείζονι ἀρετῇ, τῇ τῶν φιλοσοφούντων δηλαδὴ τάξει, καὶ εἰ μὴ οὕτω τῇ σωφροσύνῃ ἢ τῇ νηστείᾳ χαίροι.

Ἔτι, ὁ σὺν εὐχῇ ποιῶν τὸ ἀγαθὸν οὐ μόνον τὸ ἀγαθὸν τῆς πράξεως, ἀλλὰ καὶ τὴν δύναμιν τῷ Θεῷ προσφέρει, καὶ τὴν πρόθεσιν ἐπὶ τι μείζον δείκνυσιν οὕσαν αὐτῷ, τῷ Θεῷ δοθῆναι ὀφείλον. Ἔστι τοίνυν ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ ἀρετῆς ἐγγυτέρω τῷ λόγῳ τοῦ μείζονος ἀγαθοῦ ὃ ἐσκόπει, εἰ καὶ ἐν τῷ πράττειν τις μὴ εὐξάμενος θερμότερος αὐτοῦ εἴη.

Ἔτι, φανερόν, ὡς ὁ ὑπισχνούμενός τι ποιήσῃ, σφοδρότερον προαιρεῖται τοῦ ἀπλῶς ἑαυτὸν πρὸς τὸ ποιῆσαι μόνον διατιθέντος, ἐπεὶ, οὐ μόνον ποιῆσαι ἠθέλησεν, ἀλλὰ καὶ βεβαιώσῃ ἠθέλησεν ἑαυτὸν ὥστε μὴ τοῦ ποιεῖν ἀποστήσῃ. Ἐκ τοῦ σκοποῦ τοίνυν τῆς βουλήσεως ταύτης γίνεται καὶ ἡ ἀποπλήρωσις τοῦ ὑπεσχημένου μετὰ τινος ἐπαινετοῦ σκοποῦ, καὶ ὅταν ἡ θέλησις ἢ οὐ φέρηται ἐνεργεῖα ἐπὶ τὸ ἔργον, ἢ φέρηται μὲν, ἀνειμένως δέ· οὕτω τοίνυν ἀξιεπαινετώτερόν ἐστι μετ' εὐχῆς τι γίνεσθαι ἢ ἄνευ εὐχῆς, τῶν ἄλλων μέντοι ὁμοίων ὑποκειμένων.

CCXXXIX. — Ὅτι οὔτε αἱ τῶν ἀρετῶν πράξεις, οὔτε τὰ ἁμαρτήματα ὁμοία εἰσίν.

Ἐπειδὴ γὰρ αἱ ἐνέργειαι τὸ εἶδος ἐκ τῶν ἀντικειμένων λαμβάνουσιν, ὅσῳ τὸ ἀντικείμενον βέλτιόν ἐστι, τοσούτῳ καὶ ἡ ἐνέργεια ἐναρετωτέρα κατὰ τὸ εἶδος αὐτῆς· τῶν δὲ πρὸς τὸ τέλος βέλτιον τὸ τέλος, καὶ τῶν πορρωτέρω αὐτοῦ, τὰ ἐγγύτερον αὐτοῦ. Τὸ ἄρα ἀμέσως φερόμενον ἔργον τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν Θεόν, πρῶτον· εἶτα τῶν ἄλλων ἐνεργειῶν βελτίων ἢς τὸ ἀντικείμενον ἐγγύτερον τῷ Θεῷ, καὶ ἐξῆς ὁμοίως.

Ἔτι, εἰ τὸ ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις ἐνεργεῖαις ἀγαθὸν ἐστὶ καθόσον ὑπὸ τοῦ λόγου ὀρίζεται, αἱ τοῦ λόγου ἐνέργειαι ὑψηλότεραι, ὅτι αὐταὶ πρῶται τοῦ λόγου μετέχουσιν, | εἶτα αἱ τῶν ταπεινοτέρων δυνάμεων, αἷς ὁ λόγος ἐπιτάττει.

Ἔτι, εἰ αἱ τοῦ νόμου ἐντολαὶ μετὰ ἀγάπης ἀποπληροῦνται, τὸ μετὰ μείζονος ἀγάπης γινόμενον, μείζονος ἀρετῆς. Διὰ τοῦτο καὶ ἐν τῇ πρὸς Κορινθίους ὁ Ἀπόστολος· „Ὁ γάμφ, φησί, συνάπτων τὰς ἑαυτοῦ παρθέ- νους καλῶς ποιεῖ· ὁ δὲ μὴ συνάπτων κάλλιον ποιεῖ“. Ὁμοίως καὶ ἡ τῶν ἁμαρτημάτων διαφορὰ δήλη· δι' ἑνὸς γὰρ μᾶλλον ἀφίσταται τις τοῦ τέλους

ἢ δι' ἄλλου, καὶ μᾶλλον ἢ τοῦ λόγου διαστρέφεται τάξις, καὶ μείζονα βλάβην τῷ πλησίον ἐπάγει· καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ Ἰεζεκιήλ λέγεται· „Ἄνοσιώτερον ἐποίησαν ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς σου“.

Ἄποσκορακίζεται ἐντεῦθεν καὶ ἡ αἵρεσις τῶν λεγόντων πάσας τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς ἀμαρτίας ὁμοίας εἶναι, καθ' ὧν εἰδέναι δεῖ, ὅτι ἐν πᾶσιν ὧν τὸ τέλειον καὶ τὸ ἀγαθὸν ἐν τινὶ συμμέτρῳ συνίσταται, τὸ μᾶλλον ἀφιστάμενον τῆς συμμετρίας κακὸν καὶ μείζον ἐστίν, ὡσπερ ἡ μείζων ἀνισότης τῶν χυμῶν μείζων νόσος ἐστίν, ἢ μείζω νόσον ποιεῖ, τῆς ὑγείας ἐν συμμετρίᾳ χυμῶν τῇ πρεπούσῃ συνισταμένης· καὶ τῇ μείζονι ἐν τοῖς μέλεσιν ἀταξία μείζον τὸ ἀίσχος, τοῦ κάλλους ἐν τῇ πρεπούσῃ τῶν μελῶν ὄντος ἀναλογία· καὶ τῇ μείζονι ἀποχωρήσει τῆς ἀληθείας μείζον τὸ ψευδὸς ἐστίν, τῆς ἀληθείας ἐν τῇ πρὸς τὸ πρᾶγμα συμμετρίας τοῦ νοῦ ἢ τοῦ λόγου συνισταμένης. Οὕτω καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ ἀγαθοῦ ἐν τινὶ συμμετρίᾳ συνισταμένου καὶ μεσότητι, ὃ δὴ μέσον κατὰ τὴν προσήκουσαν ἀποπεράτωσιν τῶν περιστάσεων μεταξὺ τῶν ἐναντίων παθῶν συνίσταται, ὅσῳ τῆς ἀρμονίας ταύτης ἀποχωρεῖ τι, τοσούτῳ καὶ ἡ πονηρία μείζων ἐστίν. Εἰ δὲ κολάζονται τινες ὁμοίως ἐν πλείονι καὶ ἐλάττονι, ὑπερβαίνοντες τὸν ὄρον τοῦ δικαστοῦ, οὐδὲν θαυμαστόν. Ἡ μὲν γὰρ ἀρετὴ καθ' αὐτὸ ἐστὶν ἀγαθόν, καὶ ἡ ταύτης παράβασις, καθ' αὐτὸ κακόν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ μᾶλλον ἀφιστάμενον τῆς ἀρετῆς καὶ μᾶλλον κακόν ἐστίν· τὸ δὲ ὑπερβῆναι τὸν δικαστικὸν ὄρον κατὰ συμβεβηκὸς ἐστὶ κακόν, καθόσον δηλαδὴ κεκώλυται. Ἐν δὲ τοῖς κατὰ συμβεβηκὸς οὐκ ἀνάγκη, εἰ τὸ ἀπλῶς ἔπεται τῷ ἀπλῶς, καὶ τὸ μᾶλλον τῷ μᾶλλον ἔπεσθαι· οὐ γάρ, εἰ τὸ λευκόν ἐστὶ μουσικόν, καὶ τὸ μᾶλλον λευκὸν μᾶλλον ἐστὶ μουσικόν· ἔπεται δέ, εἰ τὸ λευκὸν διακριτικόν ἐστὶν ὄψεως, | καὶ τὸ μᾶλλον λευκὸν μᾶλλον εἶναι διακριτικὸν ὄψεως.

Δεῖ δὲ καὶ τοῦτο σκοπεῖν, ὅτι τὸ μὲν ἐστὶ πρὸς θάνατον ἀμάρτημα, τὸ δὲ συγγνωστόν· Καὶ πρὸς θάνατον μὲν ἐστὶ τὸ στεροῦν τὴν ψυχὴν τῆς πνευματικῆς ζωῆς, ἧς δὴ ζωῆς ὁ λόγος ἐκ τῶν δύο τούτων ληφθῆναι δύναται κατὰ τὴν τῆς φυσικῆς ζωῆς ὁμοιότητα· ζῆ γὰρ τὸ σῶμα φυσικῶς, καθόσον ἐνοῦται τῇ ψυχῇ, ἣτις ἀρχὴ ζωῆς ἐστὶ τούτου. Τὸ δὲ διὰ ψυχῆς ζωοποιηθὲν σῶμα κινεῖται ἐξ ἑαυτοῦ· τὸ δὲ νεκρὸν ἀκίνητον μένει, ἢ ἔξωθεν μόνον κινεῖται. Οὕτω τοίνυν καὶ ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, τῆς βουλήσεως αὐτῆς μετ' ὀρθοῦ σκοποῦ τῷ ἐσχάτῳ τέλει συναπτομένης, ὅσπερ ἐστὶ αὐτῆς ἀντικείμενον, καὶ τινὰ τρόπον εἶδος ζῶσά ἐστι, καὶ δι' ἀγάπης τῷ Θεῷ καὶ τῷ πλησίον συναπτομένη, ὑπὸ τῆς ἐνδοθεν ἀρχῆς κινεῖται πρὸς τὸ ποιεῖν· τοῦ δὲ ὀρθοῦ σκοποῦ τοῦ πρὸς τὸ ἔσχατον τέλος καὶ τῆς ἀγάπης μετακεκινημένη, ὡσπερ νεκρὰ γίνεται, ὅτι μὴ ἐξ ἑαυτῆς κινεῖται

πρὸς τὸ τὰ ἀγαθὰ ποιεῖν, ἀλλ' ἢ παντάπασιν ἀφίσταται τοῦ ποιεῖν, ἢ μόνον ἐνάγεται ἐξωθεν πρὸς τὸ ποιεῖν αὐτά. Τὰ τοίνυν τῷ σκοπῷ τοῦ ἐσχάτου τέλους καὶ τῇ ἀγάπῃ ἐναντιούμενα ἁμαρτήματα θανάσιμα εἰσίν. Εἰ δὲ τούτων σφζομένων, τῆς ὀρθῆς τοῦ λόγου τάξεως ἐν τινί τις παρατρέποιτο, οὐκ ἔσται θανάσιμον ἁμάρτημα, ἀλλὰ τὸ λεγόμενον ἄξιον συγγνώμης. 5

CXLI. — Ὅτι τὰς ἀνθρωπίνων πράξεις ἢ ἀμείβεται ἢ κολάζει ὁ Θεός.

Οἱ γὰρ νομοθετεῖται διὰ τῶν τιμωριῶν ἢ ἀμοιβῶν τὴν τῶν νόμων πράττουσι φυλακὴν· τῇ δὲ θεῖα προνοίᾳ προσήκει νομοθετεῖν τοῖς ἀνθρώποις, 10 ὡς δέδεικται.

Ἔτι, οἱ διὰ τῆς θείας χωροῦντες τάξεως τοῦ τέλους τυγχάνουσιν, ὑπερ ἀμοιβῆς ἔχει λέγον· οἱ δὲ τῆς τάξεως ἀποχωροῦντες τοῦ τέλους τοῦ ἀγαθοῦ ἀποκλείονται διὰ τῆς ἁμαρτίας, ὃ ἔστι τὸ κολάζεσθαι.

Ἔτι, οὐ μόνον ἐν τῷ μέλλοντι βίῳ ἀναγκαῖα ἢ ἀμοιβὴ καὶ ἢ τιμωρία 15 τοῖς ὑποτάξασιν τὴν ἑαυτῶν βούλησιν τῷ Θεῷ, ἢ προτιμήσασιν τὴν ἰδίαν ὀρεξιν τῆς θείας βουλήσεως· διὸ καὶ προτίθησιν ἐντεῦθεν ὁ Θεὸς τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις εἰς ἀμοιβὴν, ἵνα ἢ θέλησις αὐτῶν κινήται πρὸς τὸ πράττειν ὀρθῶς, καὶ τὰ κακὰ εἰς τιμωρίαν, ἵνα ἐκφύγη τὸ ἄτακτον, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷδε τῷ βίῳ τῷ ἐνεργεῖσθαι | τὴν θεῖαν δικαιοσύνην ἐν ταῖς f. 126^v ἀμοιβαῖς καὶ ταῖς τιμωρίαις, διεγείρονται μὲν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸ εὖ ποιεῖν, διὰ τῶν ἀμοιβῶν τῶν καλῶς ποιούντων, ἀπέχουσι δὲ τοῦ κακῶς ποιεῖν, ὀρῶντες ἐνταῦθα τὴν τιμωρίαν τῶν πονηρῶν.

Ἐντεῦθεν ἔστι τὸ ἐν τῇ Ἐξόδῳ· „Ἐγὼ εἰμὶ Κύριος ὁ Θεὸς σου, ἐπισκεπτόμενος ἁμαρτίαν πατέρων ἐπὶ τέκνα, καὶ ποιῶν ἔλεος τοῖς ἀγα- 20 πῶσί με καὶ ποιῶσι τὰς ἐντολάς μου“· καὶ ἐν Ψαλμοῖς· „Σὺ ἀποδώσεις ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ“· καὶ ἐν τῇ πρὸς Ῥωμαίους· „Ὅς ἀποδώσει ἐκάστῳ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ“, καὶ τὰ ἐξῆς. Μαρκίων δὲ καὶ Βαλεντίνος ἄλλον εἶναι δίκαιον Θεὸν τὸν τιμωρούμενον ἔλεγε παρὰ τὸν ἀγαθὸν Θεόν.

80

CXLI. — Περὶ τῆς τάξεως καὶ διαφορᾶς τῶν κολάσεων.

Ὅτι μεγίστη τιμωρία τῷ ἀνθρώπῳ τὸ τῆς μακαριότητος ἀποκλεισθῆναι, μετὰ δὲ τοῦτο ἀρετῆς στερηθῆναι καὶ τῆς πρὸς τὸ εὖ ποιεῖν τελειώσεως ἐκάστης τῶν φυσικῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς· εἶτα, ἢ τῶν φυσικῶν δυνάμεων τῆς ψυχῆς ἀταξία· μετὰ δὲ τοῦτο ἢ τοῦ σώματος βλάβη, καὶ 35 ἐπὶ τούτοις ἢ τῶν ἐξωθεν ἀγαθῶν ἀποβολή. Οἱ δὲ ἄνθρωποι, διὰ τὸ διαφόρως διακείσθαι αὐτοὺς πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ ἀγαθοῦ ἢ κακοῦ, τὰ ἐναντία τῇ θέλῃσει αὐτῶν μείζω καὶ φοβερώτερα κρίνουσιν, εἰ καὶ ἐλάττω